Cyngor Castell-nedd Port Talbot
Neath Port Talbot Council

Strategaeth Treftadaeth 2024-2039

Crynodeb

Adfer, Adfywio, Addasu

Gwnaed yn bosibl gan
Cronfa Treftadaeth
Made possible with
Heritage Fund

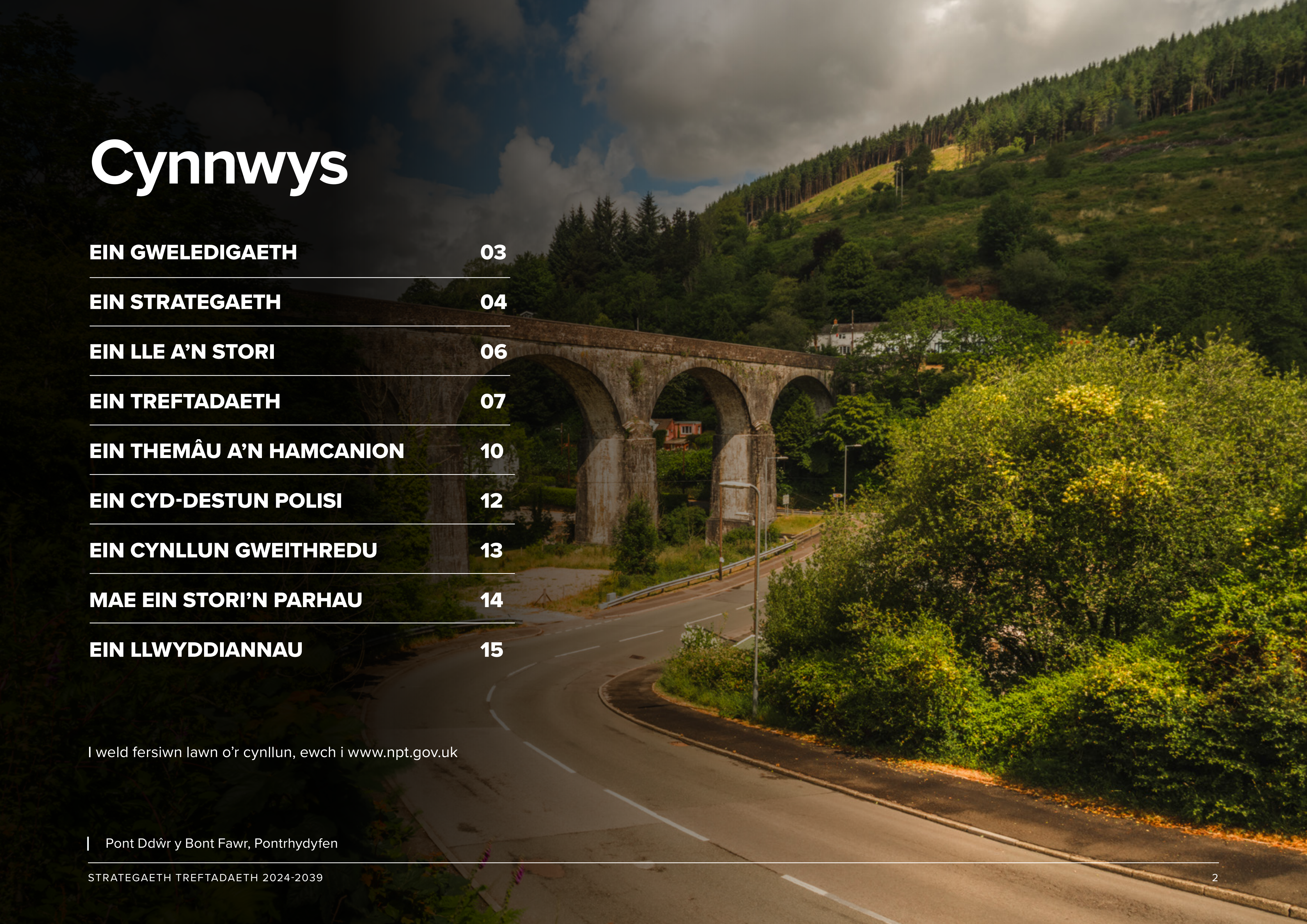

Cynnwys

EIN GWELEDIGAETH	**03**
EIN STRATEGAETH	**04**
EIN LLE A'N STORI	**06**
EIN TREFTADAETH	**07**
EIN THEMÂU A'N HAMCANION	**10**
EIN CYD-DESTUN POLISI	**12**
EIN CYNLLUN GWEITHREDU	**13**
MAE EIN STORI'N PARHAU	**14**
EIN LLWYDDIANNAU	**15**

I weld fersiwn lawn o'r cynllun, ewch i www.npt.gov.uk

Pont Ddŵr y Bont Fawr, Pontrhydyfen

Ein Gweledigaeth

Sicrhau bod treftadaeth Castell-nedd Port Talbot yn cael ei chadw a'i diogelu, a'i bod yn gynaliadwy.

Gerddi Victoria, Castell-nedd

Ein Strategaeth

Treftadaeth Castell-nedd Port Talbot yw un o'n prif asedau. Mae'n ffurfio ein cymeriad. Mae'n hybu ffyniant economaidd. Mae'n gwella llesiant ac ansawdd bywyd. Mae hefyd yn helpu i ddenu mewnfuddsoddi a chreu cyflogaeth. Mae ein treftadaeth, felly, yn sylfaen i'n hunaniaeth ac yn gwneud Castell-nedd Port Talbot yn lle mwy deniadol i fyw, gweithio, buddsoddi a llwyddo ynddo, ac i ymweld ag ef.

Mae ein treftadaeth yn adrodd hanes ein gorffennol ac yn ffurfio'n presennol. Nawr gall helpu i adfywio a dylanwadu ar ein dyfodol. Bydd treftadaeth yn rhan allweddol o gyflawni bwriad y Cyngor: helpu preswylwyr Castell-nedd Port Talbot i fyw bywydau da. I alluogi hyn, byddwn ni'n gweithio'n greadigol gyda rhanddeiliaid allweddol, ac yn rheoli ac yn diogelu ein hamgylchedd hanesyddol â dychymyg ac arloesedd.

Mae'r Strategaeth Treftadaeth yn gweithio ochr yn ochr â'r Cynllun Rheoli Cyrchfan (CRhC) i ddarparu sylfaen ar gyfer Strategaeth Diwylliant Castell-nedd Port Talbot, sy'n ceisio crisialu ein hysbryd diwylliannol unigryw a chyflwyno arlwy amrywiol, safonol o gelfyddydau, diwylliant, treftadaeth a chwaraeon i ymwelwyr a phreswylwyr.

Gweledigaeth ganolog y Strategaeth Treftadaeth yw sicrhau bod treftadaeth Castell-nedd Port Talbot yn cael ei chadw a'i diogelu mewn modd cynaliadwy. Mae "Adfer, Adfywio, Addasu" yn amlinellu mesurau a chamau gweithredu cyflawnadwy er mwyn gwireddu'r weledigaeth hon.

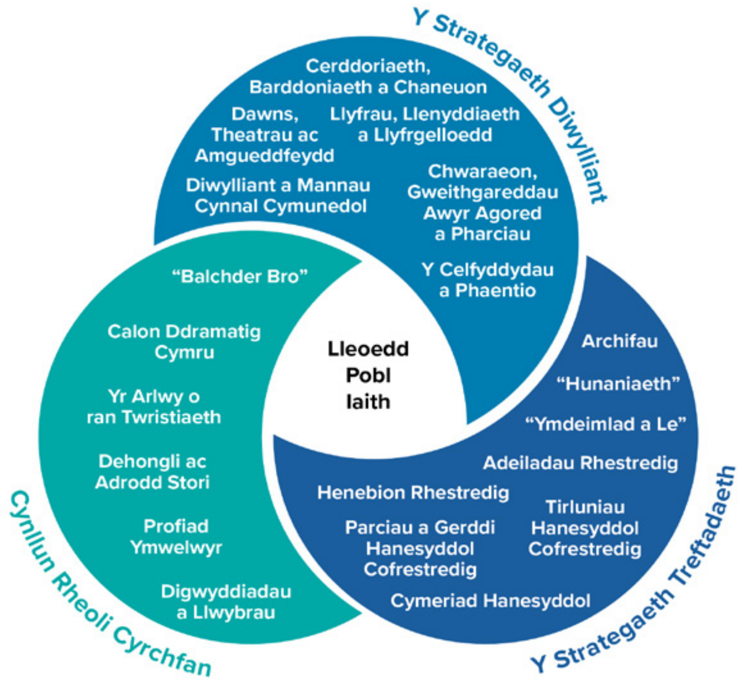

Iaith:
Cymraeg, Saesneg a Ieithoedd amrywiol ein Bwrdeistref Sirol

Pobl:
Aelodau Clybiau, Grwpiau Cymunedol, Trigolion, Ymwelwyr a Gwirfoddolwyr

Lleoedd:
Cymunedau, Trefi, Dyffrynnoedd a Phentrefi

Mae ffocws deublyg i'r strategaeth

Gofalu am ein hamgylchedd hanesyddol: y diwylliant ffisegol neu 'ddiriaethol', fel adeiladau a mannau hanesyddol, henebion ac arteffactau, safleoedd naturiol, cynefinoedd a thirluniau.

Dathlu, hyrwyddo a chefnogi'r rhai sy'n gofalu am ein hamgylchedd hanesyddol a'n treftadaeth naturiol, a diogelu ein hasedau annirweddol: ein treftadaeth ddiwylliannol, ein hiaith, ein traddodiadau, ein harferion, ein mynegiant artistig ac agweddau eraill ar weithgarwch dynol.

Yn sgîl yr Ymgynghoriad ar y Strategaeth Treftadaeth yn hydref 2023, cafwyd y blaenoriaethau canlynol:

I RANDDEILIAID:

- Creu rhestr o brosiectau blaenoriaeth i'w cyflawni
- Datblygu rhwydweithio a dehongli i adrodd ein stori
- Sefydlu Tîm Cadwraeth/ Treftadaeth

I GRWPIAU TREFTADAETH CYMUNEDOL:

- Darparu cefnogaeth i grwpiau i'w helpu i gyrchu cyllid, a sicrhau bod y cyllid hwnnw yn cael ei wasgaru ar draws prosiectau llai, yn hytrach na mynd i brosiectau/safleoedd mwy o faint
- Mwy o gefnogaeth i wirfoddolwyr gan y Cyngor
- Meithrin gwydnwch hirdymor pobl a lleoedd

Parc Jersey, Llansawel

Ein Lle a'n Stori

Ein Lle

Fel lle, mae Castell-nedd Port Talbot yn adlewyrchu llawer o nodweddion ein cenedl Gymreig. Dyma lle mae'r dwyrain a'r gorllewin yn cyfarfod. Man llawn cyferbyniad lle ceir tirluniau naturiol hardd a dramatig yn gefnlen i'n hamgylchedd diwydiannol. Mae ein harfordir, ein mynyddoedd, ein hafonydd a'n cymoedd wedi denu pobl o bob rhan o'r byd i ymsefydlu a gweithio yma, a galw Castell-nedd Port Talbot yn gartref.

Mae gan Gastell-nedd Port Talbot boblogaeth o 142,300, y mae 13.5% ohonynt yn siarad Cymraeg (Cyfrifiad 2021). Maen nhw'n byw yn ein pum tref: Llansawel, Glyn-nedd, Castell-nedd, Pontardawe a Phort Talbot, a'n pum cwm: Afan, Aman, Dulais, Nedd a Thawe, ac yn ein cymunedau arfordirol a chymudol.

Ein Stori

Ffurfiwyd ein stori gan ein gorffennol. Mae sut datblygodd yr ardal dros amser wedi effeithio ar yr etifeddiaeth hanesyddol, weledol a diwylliannol sy'n parhau. O'r cyfnod cynhanes, mae tonnau o newydd-ddyfodiaid wedi ymsefydlu yn yr ardal, ac wedi dylanwadu ar ddatblygiad ein trefi a'r cymunedau rhyng-gysylltiedig diweddarach.

Mae crefydd, bonheddwyr lleol a diwydiant i gyd wedi gadael eu hôl ar ein treftadaeth ac ar fywyd yma'n gyffredinol. Creodd y newid cyflym yn sgîl y chwyldro diwydiannol aneddiadau newydd, ac agor ardaloedd eang yn y sir i wasanaethu'r diwydiannau glo, haearn a dur. Trawsffurfiodd systemau trafnidiaeth newydd, fel y camlesi a'r rhwydwaith rheilffyrdd, ein tirlun diwylliannol a chymdeithasol. Mae ein holl asedau hanesyddol yn helpu i ddarlunio'n hanes o dwf a newid.

Ein Treftadaeth

Mae gan Gastell-nedd Port Talbot gasgliad neilltuol o asedau treftadaeth dynodedig ac amgylchedd adeiledig a naturiol o safon uchel iawn. Mae gan lawer o'n hasedau treftadaeth statws cyfun Heneb Gofrestredig ac Adeilad Rhestredig Dynodedig, sy'n arwydd o'u pwysigrwydd cenedlaethol a'u harwyddocâd i amgylchedd hanesyddol Cymru.

Mae ein hamgylchedd hanesyddol wedi bod yn rhan annatod o ehangu ein cymunedau a'n diwylliant dros y canrifoedd. Ein nod wrth symud ymlaen yw canolbwyntio ar y rhan allweddol y gall ein treftadaeth ei chyflawni wrth adfywio ac ailffurfio ein dyfodol.

Arwyddocâd ein Treftadaeth

Yn aml nid yw arwyddocâd ein treftadaeth yn cael ei werthfawrogi na'i ddeall yn iawn. Nod y strategaeth yw dyrchafu ei phwysigrwydd ac amlygu'r manteision economaidd, cymdeithasol, llesol a diwylliannol a all ddeillio ohoni. Ein treftadaeth sy'n llywio ein hymdeimlad o hunaniaeth lleol ac unigrywiaeth. Mae'n hybu hyfywedd economaidd ac ansawdd bywyd. Mae'n cynnig cyfleoedd i bobl o bob oed ddysgu am hanes y lle hwn, a chyfraniad pobl gyffredin iddo, yn ogystal â'r rhai â chyfoeth a dylanwad, er mwyn creu'r ardal a welwn heddiw.

Tai'r Gelli, Cymer

Ein Hasedau Treftadaeth

Mae dros 4309 o safleoedd o ddiddordeb hanesyddol wedi'u nodi ar y Cofnod o'r Amgylchedd Hanesyddol (HER). Ymhlith yr asedau eraill mae Archifau, safleoedd brwydrau, enwau lleoedd, llongddrylliadau a thrysorau eraill yn aros i'w darganfod. Cewch ragor o wybodaeth yn y diagram canlynol.

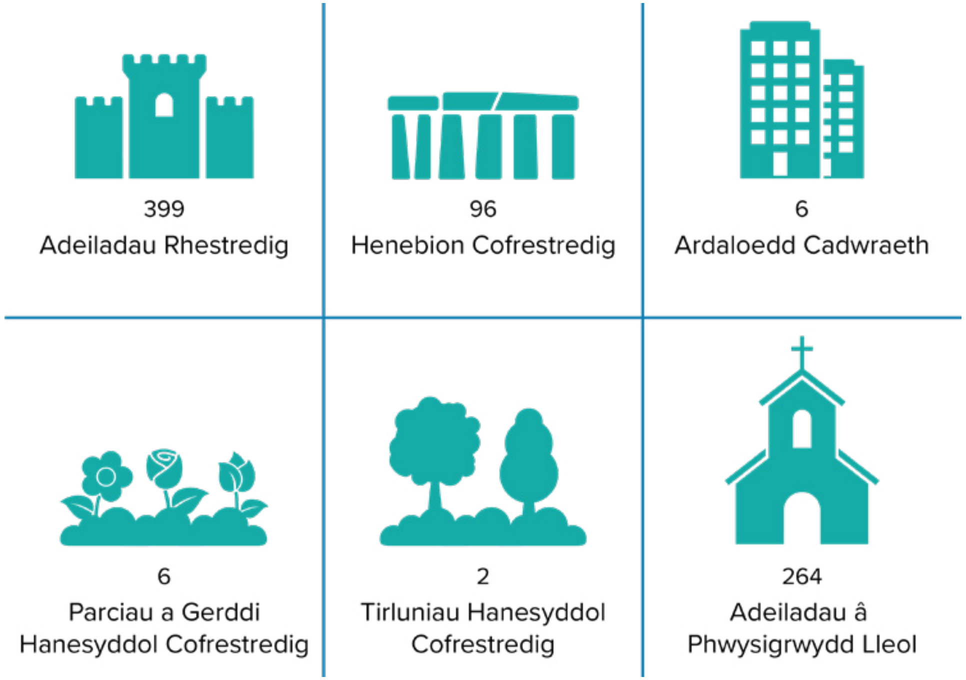

Ein Treftadaeth mewn Perygl

Mae perygl i'n hasedau o sawl cyfeiriad, gan gynnwys troseddu a dirywiad cyffredinol, felly mae angen i ni eu diogelu. Mae ffocws ar gadwraeth a diogelu yn ganolog i'r strategaeth. Ac elfen allweddol o hynny yw sicrhau dealltwriaeth dda o arwyddocâd yr asedau gwerthfawr hyn.

Rhai enghreifftiau o droseddau treftadaeth yw lladrad, llosgi bwriadol, graffiti, defnyddio synwyryddion metel yn anghyfreithlon a gyrru cerbydau oddi ar y ffordd yn anghyfreithlon, ond mae llawer mwy hefyd. Os yw'r drosedd yn digwydd ar y pryd, ffoniwch 999. Os yw wedi digwydd yn y gorffennol, ac rydych chithau newydd sylwi, rhowch wybod amdani ar 101, gan ddweud yr hoffech chi ei riportio o dan Ymgyrch Troseddau Treftadaeth Cymru – diben hynny yw sicrhau ei bod yn cael ei chofnodi'n gywir. I gael rhagor o wybodaeth am Droseddau Treftadaeth, gweler gwefan Cadw:

https://cadw.llyw.cymru/cyngor-a-chymorth/asedau-hanesyddol/troseddau-treftadaeth

Parc Margam, Port Talbot

Ein Themâu a’n Hamcanion

Mae ein hamcanion yn deillio o 5 thema allweddol sy’n ffurfio strwythur y strategaeth.

1. DEALL EIN TREFTADAETH A’I HARWYDDOCÂD

- Hyrwyddo a chefnogi stiwardiaeth dda, gwella mynediad at wybodaeth a’i rhannu.
- Datblygu adnoddau, arbenigedd a sgiliau; nodi bylchau; a gwneud yn fawr o gyfleoedd i ddysgu a hyfforddi.
- Archwilio a hyrwyddo ‘stori’ Castell-nedd Port Talbot a dangos sut mae asedau treftadaeth yn ffitio i’r stori honno.

2. CADW EIN TREFTADAETH A BUDDSODDI YNDDI AR GYFER CENEDLAETHAU’R DYFODOL

- Monitro cyflwr ein hasedau treftadaeth yn rheolaidd.
- Ymrwymo buddsoddiad er mwyn cynnal ein hasedau treftadaeth.
- Sefydlu tîm amlddoniog o swyddogion i sicrhau bod asedau treftadaeth yn cael eu cynnal, eu rheoli a’u datblygu’n sensitif, a sicrhau cyllid a buddsoddiad ar gyfer prosiectau adnewyddu sy’n seiliedig ar dreftadaeth.

3. MANTEISIO AC ADEILADU AR EIN TREFTADAETH

- Hyrwyddo ein treftadaeth gyfoethog, ein diwylliant, a’n hamgylchedd hanesyddol o safon uchel fel rhan o frand lle’r cyngor, “Calon Ddramatig Cymru”.
- Annog datblygu sy’n parchu ein hamgylchedd hanesyddol, ac yn ei ddefnyddio i ysgogi dylunio llawn dychymyg, o safon.
- Mwyafu cyfleoedd i sicrhau cyllid er mwyn cyflawni prosiectau seiliedig ar dreftadaeth.

4. RHEOLAETH GADARNHAOL AR EIN TREFTADAETH

- Ymrwymo i reoli asedau treftadaeth CBSCNPT sydd “mewn perygl” yn rhagweithiol.
- Datblygu Cynllun Gweithredu a Chynlluniau Rheoli Cadwraeth i sicrhau bod asedau treftadaeth allweddol yn cael eu cadw a’u diogelu mewn ffordd gynaliadwy.
- Adolygu polisïau’r Cynllun Datblygu Lleol presennol a’r Canllawiau Cynllunio Atodol i sicrhau eu bod wedi’u diweddaru ac yn cael eu gweithredu’n gyson.
- Sefydlu rhaglen ar gyfer arfarnu, cynnal a rheoli asedau CBSCNPT, ac annog perchnogion asedau treftadaeth eraill i wneud yr un peth.
- Sicrhau perthynas waith gadarnhaol gyda chyrff treftadaeth lleol a chenedlaethol, rhanddeiliaid a grwpiau treftadaeth cymunedol.
- Nodi a diogelu asedau treftadaeth sydd heb eu dynodi, ond sydd ag arwyddocâd lleol.
- Cynnal rhestr seiliedig ar System Gwybodaeth Ddaearyddol (GIS) o asedau treftadaeth lleol.

5. DATHLU A HYRWYDDO EIN TREFTADAETH

- Dathlu, cefnogi a hyrwyddo cyflawniadau a gwaith cymunedau, grwpiau a gwirfoddolwyr sy’n hybu ein hamgylchedd hanesyddol.
- Cynorthwyo grwpiau cymuned a threftadaeth i gael mynediad at gyllid i’w galluogi i gynnal eu gwaith gwirfoddol hollbwysig.
- Hyrwyddo gwaith grwpiau cymuned a threftadaeth sydd eisoes yn bodoli, i hybu nifer y gwirfoddolwyr gweithredol sy’n ymwneud â nhw.
- Rhoi cyhoeddusrwydd i hunaniaeth a delwedd gadarnhaol y fwrdeistref er mwyn cynyddu twristiaeth gysylltiedig â threftadaeth, adfywio seiliedig ar dreftadaeth a mewnfuddsoddi.
- Cefnogi pobl i ddarganfod, mwynhau ac archwilio ein treftadaeth a’n hamgylchedd hanesyddol trwy weithio ar y cyd â Gwasanaethau Diwylliannol y Cyngor, y Gwasanaeth Llyfrgelloedd ac Amgueddfeydd, a’r Tîm Twristiaeth.
- Arddangos enghreifftiau o arfer gorau wrth ddelio â’n treftadaeth a’r amgylchedd hanesyddol.
- Esbonio ein treftadaeth a’i harwyddocâd trwy ddehongli dwyieithog arloesol.

Mosaig Ffordd Rufeinig Sarn Helen, Banwen

Ein Cyd-destun Polisi

Mae'r strategaeth hon wedi rhoi ystyriaeth lawn i'r ddeddfwriaeth berthnasol. Dylanwadwyd arni hefyd gan ganllawiau polisi sydd eisoes yn bodoli ar lefel genedlaethol a lleol. Mae'n hanfodol bod perchnogion ein hasedau hanesyddol a'r rhai sy'n gofalu amdanynt yn ymwybodol o'r mesurau amddiffyn a'r cyfrifoldebau sy'n deillio o'r fframwaith hwn. Ymhlith y ddeddfwriaeth a'r polisïau perthnasol mae:

- Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) (2015).
- Deddf Amgylchedd Hanesyddol (Cymru) (2023).
- Cymru'r Dyfodol – Cynllun Cenedlaethol 2040.
- Polisi Cynllunio Cymru (PCC) Argraffiad 12 (2024).
- Nodyn Cyngor Technegol (TAN) 24: Yr Amgylchedd Hanesyddol (2017).
- Egwyddorion Cadwraeth ar gyfer Rheoli'r Amgylchedd Hanesyddol yng Nghymru mewn modd Cynaliadwy (Cadw 2011).

Mae Cadw (Gwasanaeth Amgylchedd Hanesyddol Llywodraeth Cymru) hefyd wedi cyhoeddi ystod eang o ddogfennau canllaw i gyd-fynd â Bil Amgylchedd Hanesyddol (Cymru) 2023 a pholisi a chyngor cynllunio diweddar.

Capel Bethany, Port Talbot

Ein Cynllun Gweithredu

Mae'r strategaeth yn cynnwys camau gweithredu sy'n ymwneud â themâu allweddol ac amcanion y strategaeth. Bydd perfformiad y cynllun yn cael ei fonitro, a bydd y blaenoriaethau a'r camau gweithredu yn cael eu hadolygu'n flynyddol.

Edrychwch ar y strategaeth lawn i weld y rhestr gyflawn o gamau gweithredu arfaethedig.

- Datblygu cynllun hyfforddi Sgiliau Treftadaeth yn y gymuned
- Datblygu deunydd i hyrwyddo asedau'r fwrdeistref ar gyfer Lleoli Ffilmiau
- Trefnu Digwyddiad Ein Lle Treftadaeth bob blwyddyn i arddangos grwpiau treftadaeth cymunedol a'u gwaith
- Gwella mynediad i Ddociau Brunel a'r dehongli yno
- Atgyweirio ac adnewyddu Castell Margam
- Lansio Cynllun Placiau Glas i hybu gwelededd pobl alleoedd pwysig
- Uwchraddio ac adnewyddu Parc Coffa Talbot
- Newid pwrpas hen gapel yn y Creunant i greu lleoliad gofal plant Cymraeg
- Newid pwrpas Hen Lyfrgell Castell-nedd i ddarparu safle defnydd cymysg ar gyfer y diwydiannau creadigol

| Parc Gwledig y Gnoll

Mae ein Stori’n Parhau

Mae gweithio mewn partneriaeth yn hanfodol i gyflawni dyheadau’r strategaeth. Gall pawb sydd â diddordeb mewn treftadaeth a’r amgylchedd hanesyddol ac angerdd yn eu cylch chwarae rhan yn hyn. Y Strategaeth Treftadaeth yw’r sylfaen ar gyfer sicrhau bod ein treftadaeth yn cael ei chadw a’i diogelu mewn modd cynaliadwy, er mwyn darparu etifeddiaeth barhaol.

Camlas Nedd

Ein Llwyddiannau

Mae llawer wedi'i gyflawni eisoes trwy gydweithio â pherchnogion, datblygwyr a rhanddeiliaid treftadaeth allweddol. Wrth i ni symud ymlaen, bydd yr ysbryd hwn o gydweithio yn helpu i sicrhau bod modd addasu a gwella ein hasedau treftadaeth. Unwaith eto, bydd defnyddiau a rolau ystyrlon i'r asedau hyn yn ein cymunedau, a fydd yn helpu i adeiladu etifeddiaeth gadarnhaol i'r dyfodol. Dyma rai enghreifftiau o'r hyn a gyflawnwyd.

ASED TREFTADAETH: Neuadd Gwyn, Castell-nedd (Adeilad Rhestredig Gradd II).

DEFNYDD: Adnewyddwyd yn ganolfan ddiwylliant o'r radd flaenaf yng nghanol Ardal Gadwraeth Tref Castell-nedd.

ASED TREFTADAETH: Eglwys y Groes Sanctaidd, Port Talbot (Adeilad Rhestredig Gradd II).

DEFNYDD: Newidiwyd ei phwrpas i greu Cartref Angladdau gan Wasanaeth Angladdau Port Talbot.

ASED TREFTADAETH: Llys yr Ynadon gynt, Port Talbot (Adeilad Rhestredig Gradd II).

DEFNYDD: Adnewyddwyd i greu 'Llys yr Harbwr' gyda lle ar gyfer swyddfeydd cwmni digidol byd-eang.

Ein Llwyddiannau

ASED TREFTADAETH: Tŷ'r Tyrbinau, Parc Margam, Port Talbot (Adeilad Rhestredig Gradd II).

DEFNYDD: Adferwyd yn lleoliad i Gyfeillion Parc Margam ac yn ganolfan anffurfiol i ymwelwyr.

ASED TREFTADAETH: Y Plaza (Sinema Art Deco gynt), Port Talbot (Adeilad Rhestredig Gradd II).

DEFNYDD: Newidiwyd ei phwrpas i greu hwb cymunedol, yn cefnogi busnesau lleol a chyflogaeth.

Cyflawniadau Hyd Yma

Mae'r tabl sy'n dilyn yn amlygu cyflawniadau prosiect Treftadaeth CNPT hyd yma. Er mai CBSCNPT sy'n cyflwyno'r rhain, fe'u gwnaed yn bosibl trwy gyllid o Gronfa Dreftadaeth y Loteri Genedlaethol a'r rhai sy'n chwarae'r Loteri Genedlaethol.

Mae CBSCNPT wedi tynnu arian gan **Lywodraeth Cymru** a **Llywodraeth y DU** i gyflawni gwaith treftadaeth.

O leiaf **99** o wirfoddolwyr wedi rhoi **1,979** o oriau fel rhan o'r cynllun Grant Treftadaeth Gymunedol.

Ariannwyd y prosiect trwy Gronfa Dreftadaeth y Loteri Genedlaethol gyda grant o

£242,000

Ysgrifennu a chynhyrchu'r strategaeth treftadaeth: **Adfer, Adfywio, Addasu: Strategaeth Treftadaeth 2024-2039.**

38 o weithgareddau ymgysylltu a digwyddiadau rhanddeiliaid gyda chyfanswm o **359** yn bresennol ynddynt – yn cael eu rhedeg gan y Swyddog Treftadaeth Gymunedol.

92%

yn cytuno neu'n cytuno'n gryf eu bod wedi dysgu sgiliau newydd o ganlyniad i'r gweithgaredd.

78%

o gyfranogwyr mewn gweithgareddau a gynhelir gan y prosiect yn cytuno neu'n cytuno'n gryf bod mynychu'r rheiny wedi gwella eu hiechyd meddwl a'u lles cyffredinol.

24%

o'r cyfranogwyr yn bobl anabl.

Gweithiodd y prosiect gyda **18 o sefydliadau partner.**

300+ bobl wedi mynychu digwyddiadau a gynhaliwyd gan sefydliadau cymunedol, eglwysi ac ysgolion fel rhan o'r cynllun **Grant Treftadaeth Gymunedol.**

Sefydlodd y prosiect gynllun Grant Treftadaeth Gymunedol.

15 o geisiadau grant.

12 o wobrau llwyddiannus.

£45,000 wedi'i ddyrannu i grwpiau cymunedol.

Cymerodd tua **500** o blant ac **80** o oedolion ran mewn gweithgareddau.

2 aelod o staff penodol i'r prosiect: Swyddog Strategaeth Treftadaeth a Swyddog Treftadaeth Gymunedol. Cynorthwyodd y Swyddog Treftadaeth Gymunedol grwpiau i wneud ceisiadau i Gronfa Dreftadaeth y Loteri Genedlaethol a chronfeydd eraill.

BLK
BT Sport